

De nieuwe Duits-Vlaamse toenadering na de Eerste Wereldoorlog. Een bijdrage tot de voorgeschiedenis van de kollaboratie. II

Winfried DOLDERER

4. *Walther Reusch en Oskar Fleischmann*

Walther Reusch studeerde in de jaren twintig rechten aan de universiteiten te Frankfurt, waar hij tijdelijk voorzitter was van de Algemene Studentenraad, en te Giessen, waar hij in november 1928 zijn eindexamen deed. Begin december 1928 vinden we hem terug in Berlijn. Hij werkte er aan een doctoraatsverhandeling over de ontwikkeling van de Belgische taalwetgeving en schreef terloops in opdracht van de „Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft” een studie over de politieke betrekkingen tussen Duitsland en Vlaanderen in de 19de eeuw. Zijn promotor, bij wie hij in 1930 doctoreerde, was Hans Gmelin, professor in de rechten aan de universiteit te Giessen; deze had in 1917/18 als lid van een door het toenmalige bezettingsbestuur in België ingestelde commissie meegewerkt aan het ontwerp van een nieuwe grondwet voor de toekomstige staat Vlaanderen. In Berlijn trad Reusch onmiddellijk toe tot het „Politische Kolleg”, de medewerkerskring van de conservatieve historicus Martin Spahn, waar hij een speciale „Flämische Arbeitsstelle” opbouwde²⁶. Bovendien was hij vanaf het begin van zijn verblijf in Berlijn werkzaam in de Grenzlandstiftung van het VDSt. Eind 1928 werd hij daar voor een jaar benoemd tot verantwoordelijke voor de aangelegenheden van het naburige westelijke buitenland. In de zomer van 1929 nam hij de plaats over van Hans Otto Wagner als medevoorzitter²⁷. Door zijn menigvuldige activiteiten op het terrein van de Duits-Vlaamse betrekkingen legde Reusch gedurende zijn studententijd de grondslag van zijn latere faam als deskundige terzake. Het was misschien daarvoor te verklaren, dat hij tijdens de tweede bezetting van België tussen 1940 en 1944 de functie kreeg van Kriegsverwaltungsrat bij het militaire bestuur²⁸.

26. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 33, 170 : Reusch aan pastoor Gerhard May, 23. 2. 1929 ; nr. 57, 84-86 : Reusch aan van Loy, 19. 12. 1928 ; nr. 60 : Reusch aan Pröbst (Giessen), 9. 7. 1928 ; nr. 65 : Reusch aan Adolf Grabowsky, 8. 3. 1930 ; nr. 66 : Reusch aan Oskar Fleischmann, 4. 12. 1928.

27. Bundesarchiv Koblenz, R 143, nr. 20 : Grenzlandstiftung. Rundschreiben Nr. 1, Berlin, 24. 11. 1928 ; Rundschreiben Nr. 6, Berlin, 25. 5. 1929 ; Rundschreiben Nr. 1, Berlin-Charlottenburg, 13. 11. 1929 ; R 118, nr. 65 : Reusch aan Steinacher, 12. 7. 1929.

28. M. DE WILDE, *De nieuwe orde*, p. 44.

Na zijn eerste reis samen met Fleischmann in de zomer van 1926 was Reusch nog herhaaldelijk in Vlaanderen, o.m. in de lente van 1929 te Antwerpen, waar de oud-activist Antoon Jacob hem introduceerde bij de onlangs vrijgelaten August Borms²⁹. In Duitsland bracht hij het Vlaamse vraagstuk te berde in tal van opstellen en voordrachten voor conservatieve jeugdverenigingen en studentenkringen³⁰. Op de Duits-Vlaamse betrekkingen had Reusch dezelfde kijk als Oszwald en Wagner: Ook hij stelde de gedachte voorop van een verdedigingspact tussen de Duitsers en de bewoners van de Lage Landen tegen een gemeenschappelijke bedreiging door het Franse imperialisme, De situatie van beide volkeren in het naoorlogse Europa vertoonde in zijn visie echter nog meer gelijkenissen. Duitsers en Nederlanders waren volgens hem „tegen de wil van de overweldigende meerderheid” van de respectievelijke bevolkingen verdeeld over verschillende staten. De Groot-Nederlandse beweging beschouwde hij dus als een parallel van de Groot-Duitse gedachte, die streefde naar „aansluiting” van het Duitstalige Oostenrijk³¹. Anders dan Wagner en Oszwald was hij echter van mening, dat men met dat soort ideeën niet al te luidruchtig te kijk mocht lopen, om in officiële Franse en Belgische kringen niet de achterdocht aan te wakkeren t.o.v. de Duits-Vlaamse samenwerking, en om geen aanleiding te geven tot een nog heviger repressiebeleid tegen de Vlaamse Beweging³².

Reusch' eigen publikaties bevatten dan ook minder algemene beschouwingen over het karakter van de Duits-Vlaamse betrekkingen dan wel een zakelijk relaas van actuele gebeurtenissen en een analyse van politieke achtergronden. Zijn bijzondere aandacht ging uiteraard uit naar de Vlaamse studentenbewe-

29. 7. *Tätigkeitsbericht der Grenzlandstiftung der Vereine Deutscher Studenten* (= *Innere Beilage der Akademischen Blätter*). Marburg, September 1928, p. 5; Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 52, pp. 25-27; Reusch aan Rudolf Zesch, 14. 4. 1929; pp. 61-65; Reusch aan Steinacher, 6. 5. 1929.

30. Reusch leidde van 27 februari tot 5 maart 1929 een werkgroep over Vlaanderen op een studieweek van de „Mittelstelle für Jugendgrenzlandarbeit” in Löwenberg in Silezië (Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 33, pp. 98-100). Op 23 februari 1929 hield hij een voordracht over „Het Duitsdom en de Lage Landen” op een seminarie van de Middenduitse afdelingen van het VDS in Hannover-Münden; over hetzelfde onderwerp sprak hij op 8 maart 1929 op een bijscholingsdag voor jeugdleiders van de „Verein für das Deutschtum im Ausland” (ibid., pp. 63-64). Een hele voordrachten-tournee naar West-Duitsland ondernam hij eind april en begin mei 1929 (Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 52, p. 60; Reusch aan de Smet, Berlin, 6. 5. 1929): Over het onderwerp „Vlaanderen en de Groot-Nederlandse beweging” sprak hij behalve op een studiedag van het Politisches Kolleg te Bad Honnef eind april ook op 1 mei voor de „Jungkonservative Klub” aan de universiteit te Münster (Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 33, p. 54) en in Göttingen. Een spreekbeurt over „De Vlaamse vrijheidsbeweging” hield Reusch eind juli 1929 op een leergang voor jeugdleiders van de „Jungdeutschlandbund” te Spandau bij Berlijn, die algemeen gewijd was aan het onderwerp van de Europese minderheden- en nationaliteitenproblematiek. (Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 44, p. 6; Jungdeutschlandbund, Berlin, 29. 6. 1929).

31. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 57, p. 84-86; Reusch aan van Loy, 19. 12. 1928.

32. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 66; Reusch aan Eger, 6. 2. 1929.

ging. Hij deed het verhaal uit de doeken van de hevige rellen tussen de Vlaamse en de Waalse studenten in Leuven en de daarop volgende repressie-maatregelen van de academische overheid in de winter van 1928/29³³. Hij beschreef naar aanleiding van de Belgische eeuwfeestviering de geschiedenis van de strijd voor een Vlaamse hogeschool³⁴ en bracht nog in februari 1933 verslag uit over een staking aan de universiteit Gent, waarmee de studenten aldaar hun eis naar Nederlandstalige colleges aan de landbouwschool te Kuregem kracht hadden willen bijzetten³⁵. Naast de Vlaamse was het vooral de Groot-Nederlandse studentenbeweging, waaraan Reusch als trouwe bezoeker van de congressen van het Dietsch Studentenverbond zijn pennevruchten wijdde³⁶. De IJzerbedevaart van 1932 zette hij in de bloempjes als „grootse manifestatie van de Vlaamse vrijheidsbeweging”, die het „Franco-Belgische staatsgebouw” op zijn grondvesten had doen trillen³⁷. Daarenboven liet Reusch echter ook belangstelling blijken voor studentenkwesties en voor de algemene situatie in andere streken langs de Duitse westgrens, met name in Luxemburg³⁸ en Eupen-Malmedy³⁹.

Minder dan over Reusch valt er uit de beschikbare bronnen op te maken over Oskar Fleischmann, die Reusch vergezelde op de eerste reis naar Vlaanderen in 1926 en later haast alle Groot-Nederlandse studentencongressen. Fleischmann studeerde in de jaren twintig politieke wetenschappen en economie aan de universiteit te Keulen. Hij behoorde daar tot een kring van Vlamingenvrien-

33. WOLF RÜDIGER (i.e. W. REUSCH): *Ein Kampfsemester an der Universität Löwen*, in: *Der Student*, 1929, nr. 5, pp. 5-6. Dat Reusch de auteur was van dit onder een schuilnaam verschenen opstel, blijkt uit een brief van de hoofdredacteur van het tijdschrift aan hem, Berlin, 15. 3. 1929, in: Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 33, p. 136.

34. W. REUSCH: *Der Kampf um die flämische Hochschule*, in: *Akademische Blätter*, jg. 44, nr. 11, februari 1930, pp. 351-353.

35. W. REUSCH: *Streik an der flämischen Universität Gent*, in: *Akademische Blätter*, jg. 47, nr. 11, februari 1933, p. 345.

36. W. REUSCH: *Eindrücke vom 12. Grossniederländischen Studentenkongress zu Wageningen. April 1927*, in: *Akademische Blätter*, jg. 42, nr. 3, juni 1927, pp. 31-33.

37. W. REUSCH: *Der Aufstand wider das Gesetz des Westens*, in: *Akademische Blätter*, jg. 47, nr. 7, oktober 1932, pp. 198-200.

38. W. REUSCH: *Das kulturelle Leben Luxemburgs und der luxemburgische Student*, in: *Akademische Blätter*, jg. 42, nr. 1, april 1927, pp. 3-4.

39. W. REUSCH: *Die Lage in Eupen-Malmedy*, in: *Akademische Blätter*, jg. 44, nr. 2, mei 1929, pp. 38-41. In het Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 33, blz. 63-64 zijn nog de volgende publikaties van Reusch vernoemd: *Ein Deutscher über die flämische Bewegung*, in: *Der Student*, 15. 12. 1928; *Der flämische Freiheitskampf*, in: *Studentenschaft*, nr. 1, wintersemester 1928/29; *Dr. Borms und das belgische Amnestiegesetz*, in: *Das Deutsche Volk*, nr. 1, 6. 1. 1929; *Grossniederländischer Studentenkongress*, in: *Tag*, 29. 3. 1929 en: *Das Deutsche Volk*, nr. 14, 7. 4. 1929. In R 118, nr. 59, blz. 29-69 zijn de volgende ongepubliceerde artikelmanuskripten van Reusch bewaard: *Die vlämische Frage als innenpolitisches Problem Belgiens*; *Die vlämische Bewegung* (vooral over de ontwikkeling gedurende en na de eerste wereldoorlog); *Die vlämische Studentenschaft*; *Französisch-Flandern*.

den rond advokaat Franz Schönberg (1893-1954), eveneens oud-lid van het VDSt, en was omstreeks 1930 betrokken bij de oprichting van een Nederlands instituut in Keulen⁴⁰. Fleischmann, die in de lente van 1927 samen met een maker uit het VDSt nog eens op eigen houtje naar Vlaanderen trok en daar in Antwerpen mensen uit de Frontpartij en in Leuven en Gent Vlaams-nationalistische studenten ontmoette⁴¹, nam vooral de contacten waar met het Dietsch Studentenverbond. Hij was nauw bevriend met Reusch en Oszwald, die hem als verbindingsman in Keulen weldra verkoos boven de oudere Schönberg. Deze was volgens Oszwald te goede maatjes met de toen aan de universiteit te Bonn verbonden en in Vlaams-nationale kringen verfoeide oud-activist Johan Eggen van Terlaan en dus minder betrouwbaar⁴². Fleischmanns opvattingen over de Vlaamse kwestie waren dan ook sterk beïnvloed door de ideeën van Reusch en Oszwald. Ook hij beschouwde Vlaanderen als „bolwerk van het Germanendom tegen het opdringerige en onderdrukkende Romanendom” en deelde de stelling van het parallellisme tussen Groot-Nederlandse en Groot-Duitse beweging⁴³. De twee maanden durende verkenningstocht die Reusch en Fleischmann in de zomervakantie van 1926 ondernamen, leidde naar Luxemburg, België en Frankrijk. Het valt niet precies meer te achterhalen, met wie ze daar contact hadden. Hun gesprekspartners zullen wel, behalve enkele oud-activisten uit de vriendenkring van Oszwald, voornamelijk studenten geweest zijn uit het KVHV en het AVHV te Leuven en Gent⁴⁴. Te Parijs ontmoetten ze een Frans-Vlaming, die hun vertelde over het Comité Flamand de France. Zij brachten daarop een bezoek aan de voorzitter van het Comité, kanunnik Camille Looten te Rijsel, die hen grondig inlichtte over de toestand in Frans-Vlaanderen. Zij gingen ook, weliswaar tevergeefs, aanbellen bij de uitgever van het tijdschrift „De Vlaamse Stemme in Frankryk”, abbé Antoine Lescroart⁴⁵.

40. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 57, pp. 38-45 : Verhandlungs-Niederschrift 3. Ordentliche Mitgliederversammlung der Deutsch-Niederländischen Vereinigung, Köln. 30. Juni 1929.

41. H. SCHNEIDER, O. FLEISCHMANN : *Flandernfahrt*, in : *Akademische Blätter*, jg. 42, nr. 4, juli 1927, pp. 47-48.

42. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 66 : Reusch aan Steinacher, 11. 2. 1929.

43. O. FLEISCHMANN : *Staatliche und völkische Organisation in der niederländischen Studentenschaft*, in : *Akademische Blätter*, jg. 43, nr. 2, 15. april 1928, pp. 13-15.

44. Cf. Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes Bonn, NL Asmis, bundel 24, deel II, VII/16 : Oszwald aan Asmis, Potsdam, 8. 11. 1927 : „Het belangrijkste was, dat zij het nauwste contact legden met Vlaamse studenten in Leuven en Gent.” Op het Groot-Nederlands studentencongres te Wageningen in april 1927, waaraan Reusch en Fleischmann deelnamen, begroette de Vlaamse dichter Wies Moens de Duitse bezoekers persoonlijk in zijn toespraak en uitte zijn „bijzondere vreugde”, dat zij, „die verleden jaar een bezoek hadden gebracht aan de Vlaamse studenten”, ook te Wageningen weer aanwezig waren. Cf. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 59, blz. 1-4 : Der 12. Grossniederländische Studentenkongress des Dietsch Studentenverbond in Wageningen, 8. - 12. April 1927. Bericht von Walther Reusch.

45. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 59, p. 91 : Reusch aan Lescroart (ontwerp, zonder datum).

De bevindingen van deze reis schreef Reusch neer in een uitvoerig verslag voor Hans Steinacher, de leider van de „Deutsche Arbeitsstelle” te Frankfurt⁴⁶, die de tocht financieel had gesteund. De gedeelten die betrekking hadden op Vlaanderen en Frans-Vlaanderen verschenen twee jaar later als bijdrage in het *Archiv für Politik und Geschichte*⁴⁷. Reusch beklemtoonde heel sterk het sociale aspect van het Vlaams-nationalisme, wellicht onder invloed van Oszwald, die de belangstelling van zijn twee discipelen in de goede richting gestuurd zal hebben. Hij constateerde de teloorgang van de traditionele Franstalige burgerij en oordeelde dat bijgevolg de doorbraak van het „Vlaamse volksdom” in de Belgische staat in het verschiet lag. Een geleidelijke verschuiving van de sociaal-economische machtsverhoudingen ten voordele van de Vlamingen viel volgens Reusch vooral te verwachten van het ontstaan van „kapitaalkrachtige Vlaamse vennootschappen”, met name de Boerenbond, die geen belang meer hadden bij de Belgische eenheidsstaat en Vlaanderen zouden bevrijden van de „dwingelandij” van het „Belgo-Frans-Brussels kapitaal”. Ook de Belgische socialisten zouden met de groeiende industrialisering van Vlaanderen een Vlaamsgezinder gelaat moeten tonen gezien het „natuurlijke Vlaamse reflex” van de arbeiders en het feit, dat de unitaire Belgische staat rechtstreeks indruiste tegen de belangen van de arbeidersklasse. Reusch wees op de functie van de Vlaams-nationale minderheid als zweeppartij, die de Vlaamse bewustwording had op gang gebracht en de grote partijen stuwde in de richting van een consequenter flamingantisch beleid. De oplossing van het sociale Vlaamse vraagstuk lag voor hem in de schepping van een nieuwe Vlaamse bovenlaag, waartoe hij de jonge, uit boerengezinnen of de kleine middenstand afkomstige intellectuelen geroepen achtte. De geschiedenis van de Vlaamse studentenbeweging, voor Reusch het „meest waardevolle gedeelte” van heel het flamingantisme, kwam dan ook uitvoerig aan bod. Op de laatste bladzijden weidde Reusch uit over Frans-Vlaanderen, dat hij de „irredenta” van de Vlaamse Be-

46. De Oostenrijker Hans Steinacher, eveneens lid van het VDSt, die zich in de eerste jaren na de oorlog verdienstelijk had gemaakt bij de verdediging van bedreigde grensstreken in het Zuiden van Oostenrijk en in Opper-Silezië alsmede in de strijd tegen het door Frankrijk en België gesteunde separatisme in het Rijnland, richtte in november 1925 in opdracht van het Pruisische ministerie van Binnenlandse Zaken een „Deutsche Arbeitsstelle” in Frankfurt op, om het Franse beleid en de separatistische tendensen in het bezette Rijnland in de gaten te houden. De Arbeitsstelle moest bovendien Duitsvriendelijke bewegingen aanwakkeren in Luxemburg, Eupen-Malmedy en Zuid-Tirol en in Oostenrijk de „aansluitingsgedachte” verspreiden. Zij werd opgedoekt in 1930 na de ontruiming van het Rijnland. Cf. H. J. JACOBSEN (uitg.): *Hans Steinacher. Bundesleiter des VDA 1933-1937. Erinnerungen und Dokumente.* (= *Schriften des Bundesarchivs*, 19). Boppard 1970, pp. XVII-XIX.

47. W. REUSCH: *Der vlämische Nationalismus*, in: *Archiv für Politik und Geschichte*, deel 10, jg. 6, 1, 1928, pp. 335-363. Dat dit de publikatie is van het verslag over de reis van 1926 voor Steinacher, blijkt uit twee brieven van Reusch in het Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 33, pp. 191-192: Reusch aan Hans Eger, Berlin, 17. 1. 1929; nr. 60: Reusch aan Pröbst, Giessen, 9. 7. 1928.

weging noemde. Hij betreunde echter de „onkritische” houding van de Frans-Vlamingen tegenover Frankrijk en het feit, dat ze geen verbinding hadden met flamingantische kringen in België, hetgeen anders een „ernstig gevaar” voor Frankrijk zou kunnen worden.

II. Contacten

5. *Uitwisselingen*

Na de verkenningstocht van Reusch en Fleischmann waren leden van het VDSt ook in de volgende jaren nog herhaaldelijk op bezoek in Vlaanderen. Het Auslandsamt organiseerde in de zomervakantie van 1927⁴⁸ en 1928⁴⁹ telkens een uitstapje van drie weken naar Leuven, Antwerpen, Brussel, Gent, Brugge, Oostende, Ieper en Kortrijk, waar de deelnemers vooral bevriende Vlaamse studenten ontmoetten. Een derde soortgelijke reis was voor de zomervakantie van 1929 vast voorzien⁵⁰, maar werd op het laatste ogenblik door Reusch afgelast. In plaats daarvan trok een groep VDSt-studenten naar Luxemburg en het aanpalende Belgische gebied, een reis, die betaald werd door industriële kringen uit het Saarland⁵¹. Reusch was van mening, dat de tochten naar Vlaanderen „om politieke redenen” te gevaarlijk waren geworden, misschien, omdat het gedrag van enkele deelnemers bij vroegere gelegenheden aanleiding had gegeven tot misverstanden aan Vlaamse kant⁵² en omdat de Belgische staatsveiligheid inmiddels attent was geworden op de Duits-Vlaamse verbroederingstafe-

48. Bundesarchiv Koblenz, R 143, nr. 19 : Grenzlandstiftung. 7. Rundschreiben, Berlin, 25. 5. 1927.

49. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 60 : Grenzlandstiftung. Rundschreiben Nr. 5, Berlin, 16. 6. 1928.

50. Bundesarchiv Koblenz, R 143, nr. 20 : Grenzlandstiftung. Rundschreiben Nr. 7, Berlin-Charlottenburg, 24. 6. 1929.

51. Bundesarchiv Koblenz, R 143, nr. 20 : Reusch aan Wobith, Charlottenburg, 25. 7. 1929.

52. Reusch had in de maanden tevoren moeten vaststellen, dat het Vlaanderen-enthousiasme bij Duitse jongeren wel eens uit de hand liep en politiek ongewenste gevolgen met zich mee kon brengen. Zo had de aanwezigheid van een Duitse groep jongeren op de IJzerbedevaart van 1927 of 1928 in Vlaanderen heel wat „pijnlijke” opschudding verwekt. In een voordracht op een vormingsweek van de „Mittelstelle für Jugendgrenzlandarbeit” drukte Reusch zijn toehoorders in maart 1929 enkele gedragsregels voor reizen naar Vlaanderen op het hart, waaruit blijkt, dat er in het verleden een en ander mis moet gelopen zijn : Ongewenst was een „uitgesproken militair optreden” — gelaarsd en in uniform dus —, omdat dat in Vlaanderen herinneringen aan de oorlog kon oproepen ; de Duitse bezoekers moesten voorbereid zijn op vragen in verband met de „francireuoorlog” en de daarmee samenhangende „gruwelverhalen” ; zij mochten tenslotte tegenover Vlaamse gesprekspartners in geen geval pleiten voor een aansluiting van Vlaanderen bij het Rijk. Cf. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 33, pp. 98-100 ; nr. 60 : Heiss aan Reusch, Berlin, 2. 5. 1928 ; Wagner aan Reusch, Berlin, 3. 5. 1928 ; Heiss aan Reusch, Berlin, 3. 5. 1928.

relen. Bovendien waren in de zomer van 1929 reeds leden van twee andere Duitse studentenverenigingen onderweg in Vlaanderen, een tocht, die Reusch zelf had helpen voorbereiden. Hij vond dus, dat de reislust van zijn VDSt-makkers maar moest worden afgeleid van de hete hangijzers Vlaanderen en de Elzas naar de bezette Duitse gebieden in het Rijnland en het Saarland, waar per slot van rekening ook nog heel wat viel te doen voor de goede zaak⁵³. In het vervolg bleven uitstapjes naar Vlaanderen voorbehouden aan goed uitgekozen en ingewijde deelnemers met eerder wetenschappelijke dan toeristische bedoelingen. Dat karakter had een studiereis van vier weken, waarop Reusch in april 1930 vijf leden van het VDSt en een andere studentenvereniging naar Vlaanderen stuurde⁵⁴.

Omgekeerd waren sedert de late jaren twintig met grote regelmaat Vlaamse studenten op bezoek in Duitsland; dit gebeurde voor het eerst met Pinksteren 1927, toen de voorzitter van het AVHV, Geert de Rijcker, naar Berlijn en Potsdam kwam, om met Wagner en Oszwald mogelijkheden tot samenwerking te bespreken⁵⁵. In december van dat jaar was hij opnieuw te gast bij het VDSt op het jaarlijkse vormingsweekend van de Westduitse afdelingen van het verbond op de Freusberg, een tot ontmoetingscentrum uitgebouwde burcht vlakbij het stadje Siegen, ongeveer vijftig kilometer ten oosten van Bonn⁵⁶. In de zomer van 1928 nam de toenmalige voorzitter van het Leuvense KVHV en latere CVP-minister van volksgezondheid Jozef Custers⁵⁷ deel aan een vakantie cursus van de universiteit te Marburg en maakte daarbij ook kennis met mensen van de plaatselijke VDSt-afdeling⁵⁸. In december 1928 bracht Custers een bezoek aan het VDSt te Giessen en nam hij deel aan het vormingsweekend op de Freusberg, waar deze keer ook de Vlaamse dichter en oud-activist René De Clercq was komen opdagen en de Keulenaar Schönberg een voordracht hield over „België-Nederland-Vlaanderen”⁵⁹. In de zomer van 1929 nodigde Reusch de toenmalige voorzitter van het AVHV, Frans Wildiers, uit op een studiedag van de „Jungdeutschlandbund” te Spandau, waar hijzelf een spreek-

53. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 65 : Reusch aan Dr. Wirth (Völklingen), 12. 7. 1929 ; Reusch aan Steinacher, 12. 7. 1929.

54. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 65 : Reusch aan Steinacher, Berlin, 15. 3. 1930.

55. Bundesarchiv Koblenz, R 143, nr. 19 : Wagner aan VDSt Marburg, Berlin, 27. 6. 1927.

56. 7. *Tätigkeitsbericht der Grenzlandstiftung der Vereine Deutscher Studenten*. Marburg, September 1928, p. 5.

57. Over Custers, cf. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Deel 1*. Tiel/Utrecht 1973, pag. 358-359.

58. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 60 : Wagner aan Reusch, Berlin, 2. 7. 1928 ; Reusch aan Pröbst, Giessen, 9. 7. 1928.

59. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 66 : Reusch aan Fleischmann, 4. 12. 1928 ; Reusch aan Henningsen, 3. 12. 1928 ; H. ZUSATZ : *Fünf Jahre Freusburgerarbeit der westdeutschen Bunds*, in : *Akademische Blätter*, jg. 44, nr. 7, oktober 1929, pp. 227-228.

beurt hield over de Vlaamse Beweging, en op het congres van de „Deutsche Studentenschaft“, koepelorganisatie van de Duitse studentenverenigingen, te Hannover. Uit de beschikbare bronnen blijkt echter niet, of die daar werkelijk aanwezig is geweest⁶⁰. In maart 1930 bracht een groep van twaalf Gentse studenten, allen leden van de „Vlaamse Economische Kring“ van het AVHV, een bezoek aan de VDSt-afdelingen te Leipzig en Berlijn⁶¹.

In de samenwerking tussen VDSt en AVHV stond in de late jaren twintig de organisatie van Duits-Vlaamse studie- en vakantieuitwisselingen centraal. Reeds vroeg, in januari 1927, maakte Wagner in een schrijven aan de VDSt-afdeling te Marburg gewag van de mogelijkheid, „dat wij in het volgende semester een Vlaamse student daarheen sturen, voor wie jullie dan degelijk zouden moeten zorgen“⁶². Een eerste concrete afspraak kwam uit de bus bij de besprekingen, die de Rijcker met Pinksteren 1927 te Berlijn en Potsdam voerde: hij stelde voor de komende zomervakantie een uitwisseling voor, waarbij Duitse studenten voor drie weken ten huize van Vlaamse collega's zouden verblijven, die dan op hun beurt voor even lange tijd naar Duitsland zouden worden uitgenodigd. Om de Vlamingen niet op te zadelen met onbetaalbare reiskosten, zou de uitwisseling beperkt blijven tot de Westduitse VDSt-afdelingen. Een veeg teken aan de wand was het wel, dat deze uitwisseling bij gebrek aan belangstelling aan Duitse kant niet tot stand kwam, hoewel Wagner het plan zijn verbondsmakkers herhaaldelijk warm op het hart had gedrukt⁶³.

Pas nadat Reusch de ploeg van de Grenzlandstiftung te Berlijn was komen versterken, werd er serieus werk gemaakt van de studieuitwisselingen. In een brief aan Fleischmann deelde Reusch begin december 1928 mee, dat „Nederlandse kringen“ (i.c. de Vlaamse Wetenschappelijke Stichting) twaalf beurzen van telkens 2500 bfr per maand voor Vlaamse studenten ter beschikking hadden gesteld: „Het is hoog tijd, dat ook wij zo iets doen“⁶⁴. Met Pasen 1929 besprak hij dit onderwerp te Brugge en Antwerpen met vertegenwoordigers van het AVHV, o.m. met Wildiers en De Rijcker. Er werd een toelatingsprocedure uitgestippeld voor Vlaamse studenten, die wilden deelnemen aan congressen en vakantiecurssussen in Duitsland of Duitse studiebeurzen wilden verkrijgen. Dergelijke aanvragen mochten uit Vlaanderen niet rechtstreeks aan Duitsland

60. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 44. blz. 7-8: Reusch aan Wildiers, Berlin, 8.7.1929; nr. 57, blz. 20: Reusch aan van Soest, 9.6.1929.

61. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 65: Verein Deutscher Studenten Berlin. Wochenplan, Berlin, 3. 3. 1930; Reusch aan Steinacher, Berlin, 15. 3. 1930.

62. Bundesarchiv Koblenz, R 143, nr. 19: Wagner aan Hoffmann, Berlin, 20. 1. 1927.

63. Bundesarchiv Koblenz, R 143, nr. 19: Wagner aan VDSt Marburg, Berlin, 27. 6. 1927; Grenzlandstiftung. 8. Rundschreiben, Berlin, 1. 7. 1927; Wagner aan VDSt Marburg, Berlin, 26. 7. 1927.

64. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 66: Reusch aan Fleischmann, 4. 12. 1928.

worden gericht, maar moesten gebeuren via de leiding van het AVHV. Deze zou ze doorgeven aan Reusch en Oszwald, die op hun beurt dan voor de verdere gang van zaken zouden instaan. Voor deze centralistische regeling werd gekozen, om de Vlaamse kandidaten van meet af aan te selecteren naar hun bruikbaarheid voor de Duitse belangen en om hun politieke gezindheid in de gaten te houden. Het was er immers om te doen, schreef Reusch aan Steinacher, die zijn financiële steun voor het beurzenproject had beloofd, vat te krijgen „op de leidende figuren in de Vlaamse studentenbeweging, die wat ze bij ons horen en zien veel efficiënter kunnen gebruiken dan in het geval, dat wij enkele studenten steunen..., die in Vlaanderen misschien helemaal geen invloed hebben”. Het AVHV moest volgens Reusch om diplomatieke redenen ingeschakeld worden, „omdat wij zodoende met onze beurzen niet alleen enkele Vlamingen steunen, maar meteen de sympathie verkrijgen van de grootste en belangrijkste studentenorganisatie in Vlaanderen”. Volgens de met Pasen 1929 afgesproken procedure was naar een mededeling van Reusch reeds in de weken voordien een hele reeks van aanvragen naar Duitsland gekomen⁶⁵.

Met Pinksteren 1929 voerde Reusch nieuwe onderhandelingen over het onderwerp van de beurzen met priester Robrecht de Smet, een naar Nederland uitgeweken oud-activist, radicaal Vlaams-nationalist en medestichter van het weekblad *Vlaanderen*⁶⁶. De Smet zou in de toekomst als tussenpersoon optreden bij alle contacten tussen AVHV en VDSt die bijzondere geheimhouding vergden. Met name zou het AVHV-bestuur alle verzoeken om beurzen en vergunningen van studieverblijven in Duitsland uit Vlaanderen overmaken aan de Smet, die ze zou doorspelen aan Reusch en Oszwald. Dezen zouden op hun beurt alle soortgelijke aanvragen uit Duitsland voor studiemogelijkheden in Vlaanderen uitsluitend via de Smet naar de AVHV-leiding sturen⁶⁷. Samen met Steinacher was Reusch immers voortdurend bezig, om Duitse studenten, ook uit Duitstalige gebieden van het buitenland, aan te sporen tot een studieverblijf in Leuven of Gent⁶⁸.

6. Groot-Nederland

Naast het terrein van de wederzijdse uitwisseling bestreek de samenwerking tussen Duitse en Vlaamse studenten in die jaren ook het internationale vlak. Bin-

65. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 52, blz. 61-65 : Reusch aan Steinacher, 6. 5. 1929.

66. Over de Smet, cf. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Deel 2*, Tiel/ Amsterdam 1975, pp. 1425-1426.

67. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 52, pp. 7-12 : *Bericht über die Teilnahme der niederländischen Gäste an der 10. Jahrestagung des Deutschen Schutzbundes zu Salzburg 1929*. Berlin, 22. / 28. 5. 1929.

68. Cf. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 65 : Nikolaus Hockl aan Reusch, Wien, 2. 2. 1930 ; Reusch aan Hockl, 21. 2. 1930 ; Steinacher aan Reusch, Frankfurt, 5. 2. 1930.

nen het kader van de „Confédération Internationale des Etudiants” (CIE), de federatie van de nationale Europese studentenverbonden, deden Duitsers en Nederlanders hun uiterste best, om samen ook de Vlaamse belangen mee te behartigen. België was in de CIE vertegenwoordigd door de overwegend Franstalige „Union Nationale des Etudiants Belges”. Het AVHV was geen lid, omdat de CIE slechts delegaties toeliet van studentenverbonden die georganiseerd waren op basis van de bestaande staten in Europa. Reeds eind 1928 vertelden leden van de „Deutsche Studentenschaft”, die als koepelorganisatie van de Duitse studentenverenigingen lid was van de CIE, bij een ontmoeting met Ward Hermans, dat de CIE ter gelegenheid van de Belgische eeuwfeestviering haar jaarlijks congres 1930 te Brussel wilde houden. Om deze opzet te dwarsbomen, stelden zij voor, dat het AVHV zo gauw mogelijk een aanvraag tot toetreding zou richten tot de CIE⁶⁹.

Een half jaar later schreef Reusch daarover aan een Nederlandse vriend uit de Dietsch Studentenverbond. Hij stelde opnieuw voor, dat het AVHV om toetreding tot de CIE zou verzoeken, zo mogelijk nog op het congres van 1929 te Budapest, waar ook soortgelijke aanvragen van de Kroatische en Macedonische studentenverbonden ter sprake zouden komen⁷⁰. Nauwelijks een week later was hij in zijn nopjes met een bevestigend antwoord van het AVHV, dat zijn plan goedkeurde: „Indien wij de Vlaamse aanvraag enigszins handig aanpakken, hopen wij zelfs, misschien het CIE-congres 1930 te Brussel te beletten en zodoende het Belgische jubelfeest wat te helpen ontluisteren”⁷¹.

Zover kwam het weliswaar niet, maar toch behaalde de Vlaamse zaak te Budapest een gedeeltelijke overwinning. Het congres keurde een Nederlandse motie goed, om in de toekomst uitzonderingen op het staatsburgerbeginsel toe te laten — een kans voor het AVHV dus⁷². Het Vlaamse verzoek kwam dan nog eens aan bod op het Brussels CIE-congres in augustus 1930 en werd daar na een hevige discussie vooral met Franstalige Belgische vertegenwoordigers met een nipte meerderheid afgekeurd. Behalve van Duitse en Nederlandse kant kreeg het ook steun van de Engelsen. Voor Reusch was het nochtans een overwinning: „De Vlamingen hebben een groot propagandasucces behaald en de reputatie van de Belgische studentenunie zware schade toegebracht. Zij zullen de diepe indruk van hun optreden op het congres wel weten te exploiteren”⁷³.

69. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 57, blz. 82-83 : Reusch aan Goedhuys, 19. 2. 1928.

70. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 57, blz. 50-51 : Reusch aan van Soest, 28. 5. 1929.

71. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 57, blz. 20 : Reusch aan van Soest, 9. 6. 1929.

72. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 57, blz. 8-11 : Reusch aan van Soest, 29. 8. 1929.

73. W. REUSCH : *Der Brüsseler CIE-Kongress*, in : *Akademische Blätter*, jg. 45, nr. 6, september 1930, pp. 168-170.

De belangstelling binnen het VDSt voor de Germaanse bureu in het Westen was van meet af aan niet beperkt tot Vlaanderen. Behalve tot het AVHV zocht men reeds vroeg ook toenaadering tot conservatieve en potentieel Duitsvriendelijke kringen in Nederland. Een houvast daarvoor bood de Groot-Nederlandse studentenbeweging, waarvoor het VDSt eveneens belangstelling toonde. De betrekkingen werden aangeknoopt op het twaalfde congres van het Dietsch Studentenverbond in april 1927 te Wageningen, waaraan Reusch en Fleischmann op initiatief van Oszwald deelnamen. Zij maakten hier vooral kennis met vooraanstaande leden van het Algemeen Nederlands Verbond. Het bezoek was op voorhand afgesproken met Steinacher, die voor de reiskosten een toelage had verstrekt⁷⁴. Een jaar later, begin april 1928, maakten Reusch en Fleischmann deel uit van een delegatie van zes man, die het VDSt vertegenwoordigde op het dertiende Groot-Nederlands Studentencongres te Leuven⁷⁵. Althans Fleischmann bleef ook in de volgende jaren de vergaderingen van het Dietsch Studentenverbond bezoeken. Over het congres van 1929, dat opnieuw in Nederland plaatsvond, ontbreekt een verslag in de beschikbare documentatie van het VDSt⁷⁶. In 1930 nam Fleischmann met vijf andere Duitse studenten deel aan het congres te Gent⁷⁷, een jaar later behoorde hij tot een delegatie van vier VDSt-leden, die het congres te Groningen bijwoonde⁷⁸. In mei 1931 was Fleischmann samen met Reusch aanwezig op de eerste „Deltaconferentie” van het Dietsch Studentenverbond te Nijmegen, een wetenschappelijk colloquium over aardrijkskunde, bevolking, geschiedenis en taalkunde van de Lage Landen⁷⁹. Vertegenwoordigers van het VDSt — maar blijkbaar deze keer zonder Fleischmann — namen ook deel aan het zeventiende Groot-Nederlands Studentencongres te Leuven in maart 1932⁸⁰.

74. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 59, blz. 1-4: Der 12. Grossniederländische Studenten-kongress des Dietsch Studentenverbond in Wageningen, 8. - 12. April 1927. Bericht von stud.jur. Walther Reusch, VDSt Frankfurt/M; W. REUSCH: *Eindrücke vom 12. Grossniederländischen Studentenkongress zu Wageningen, April 1927*, in: *Akademische Blätter*, jg. 42, nr. 3, juni 1927, pp. 31-33.

75. O. FLEISCHMANN/W. REUSCH: *Der 13. Grossniederländische Studentenkongress zu Löwen*, in: *Akademische Blätter*, jg. 43, nr. 4, 15. 5. 1928, pp. 41-42; 7. *Tätigkeitsbericht der Grenzlandstiftung der Vereine Deutscher Studenten* (= *Innere Beilage der Akademischen Blätter*). Marburg, September 1928, p. 5.

76. Dat Fleischmann daar nochtans aanwezig geweest moet zijn, blijkt onrechtstreeks uit de opmerking in zijn verslag over het congres van 1931 te Groningen, dat hij „sedert vijf jaren de Duitse studentencongressen in Nederland en Vlaanderen als Duitse waarnemer bijwoonde”.

77. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 65: Reusch aan Steinacher, Berlin, 15. 3. 1930.

78. O. FLEISCHMANN: *Der 16. Dietsche Studentenkongress zu Groningen*, 24. - 28. März 1931, in: *Akademische Blätter*, jg. 46, nr. 2, mei 1931, pp. 50-53.

79. O. FLEISCHMANN: *Erste Delta-Konferenz des Dietsch Studentenverbond*, in: *Akademische Blätter*, jg. 46, nr. 5, augustus 1931, pp. 135-136.

80. H. ALTONA: *17. Grossniederdeutscher Studentenkongress zu Löwen*, 19. - 22. März 1932, in: *Akademische Blätter*, jg. 47, nr. 1, april 1932, pp. 25-27.

Hoe werd de Groot-Nederlandse studentenbeweging beoordeeld binnen het VDSt? Zoals reeds is aangetoond aan de hand van uitingen vooral van Reusch, Fleischmann en Oszwald, was het denkbeeld van de gelijkenis tussen de Dietse en de Groot-Duitse gedachte in die jaren schering en inslag in nationalistische Duitse studentenkringen. In het naoorlogse Europa, zo was de algemeen aanvaarde stelling, bevonden Duitsers en Nederlanders zich in dezelfde situatie en zij waren dus natuurlijke bondgenoten. Tussen de „Dietse” idealen van Vlaamse en Hollandse studenten en het Groot-Duitse streven bestond volgens de Duitse waarnemers wel een niet te verwaarlozen verschil: De laatstgenoemde had een duidelijk politiek doel, namelijk de staatkundige eenmaking van het versnipperde Duitse volk in Midden-Europa, in de eerste plaats de aanhechting van Oostenrijk. De Groot-Nederlandse gedachte daarentegen had een eerder vaag karakter en was van zuiver culturele aard.

De belangstelling van de Duitse waarnemers ging in de jaren na 1927 vooral uit naar de geleidelijke doorbraak van een ondubbelzinnig politieke oriëntering binnen de Dietse beweging. Volgens hen waren de stuwende krachten in dit politiseringsproces die Vlamingen, bij wie het besef reeds meer was verspreid, dat slechts de staatkundige eenmaking van de verdeelde Nederlanden de vervulling kon brengen van de Groot-Nederlandse aspiraties en die dus het Dietse ideaal in een duidelijk politieke gedaante beleden. De tweeledige opvattingen Groot-Nederland-politieke eenheid of culturele eenheid werd verklaard door het verschil in de politieke cultuur in Vlaanderen en in Nederland. Terwijl de Vlamingen, die zelf geen staatkundige traditie bezaten en de eigen Belgische staat als een vijandelijke macht ervaarden, de taal-culturele gemeenschap van het volk vooropstelden, waren de Nederlanders in de eerste plaats gehecht aan de historische erfenis van de Unie van Utrecht. Bij hen primeerde dus de staatsgedachte op de volksgedachte en bleef de sympathie met de stamverwante Vlamingen en Zuidafrikaners bijgevolg een alleen maar cultureel getinte tweederangsbeslommering. Voor de waarnemers uit het VDSt was het echter zonneklaar, dat het door hen verhoopte onafhankelijke Vlaanderen slechts kon bestaan in nauwe politieke en economische aanleuning bij Nederland, en dat dus de versmelting van het „Vlaamse enthousiasme” met de „reapolitieke denkwijze” van de Nederlanders de enige waarborg was voor de gedroomde Groot-Nederlandse toekomst, al was het geconstateerde verschil van opvattingen tussen Vlamingen en Nederlanders vooralsnog een betreurenswaardige rem op deze ontwikkeling⁸¹.

81. Cf. W. REUSCH: *Eindrücke vom 12. Grossniederländischen Studentenkongress zu Wageningen*, o.c., pp. 32-33; O. FLEISCHMANN: *Staatliche und völkische Organisation in der niederländischen Studentenschaft*, o.c., pp. 13-15.

Reeds op het Leuvense congres van 1928 meenden de Duitse waarnemers een vooruitgang in de gewenste zin te ontwaren. Zij verheugden zich over een „uitdieping” van de Groot-Nederlandse studentenbeweging en vooral van het Vlaams-nationalisme : „Wij Duitsers zien met vreugde de groeiende toenadering tussen Nederland en Vlaanderen..., die lang genoeg in tragische scheiding hebben moeten leven. Wij volgen met sympathie de eenmakingsbeweging van een volk, waarmee ons Duitsers van oudsher vriendschappelijke betrekkingen verbinden... Wij volgen vooral met belangstelling de groeiende ontvoogding van de Vlamingen van de Franse politieke, economische en culturele invloed, een ontwikkeling, die van aard is, om de Zuidelijke Nederlanden tot een werkelijk neutrale staat te maken, tot een bolwerk van vrede en rust aan Duitslands noordwestelijke grens”⁸². Na het Groningse congres van 1931 stelde Fleischmann vast, dat de politieke „radicalisering van de Dietse studentenbeweging vanuit Vlaanderen er in de laatste jaren sterk is vooruitgegaan”. Ook in Nederland was volgens hem de Dietse gedachte niet zuiver academisch meer, maar op weg om uit te groeien tot een volksbeweging⁸³.

7. Germaans

Op het terrein van de universiteit Leuven mikte de actie van het VDSt gedurende de late jaren twintig behalve op het Vlaamse KVHV nog op een tweede doelwit. Niet minder vatbaar voor beïnvloedingspogingen achtte men immers de daar verblijvende groep van Duitstalige studenten uit de Oostkantons, Luxemburg en Zwitserland. Na de eerste wereldoorlog hadden jongeren uit de nieuw bij België aangehechte gebieden aan de Katholieke Universiteit een vereniging opgericht met de naam „Eumavia” (voor *Eupen-Malmedy-Sankt Vith*). In kringen van het VDSt ging de Eumavia tot eind 1927 door als „onbetrouwbaar” in Duits opzicht. Het was de „Deutsche Arbeitsstelle” van Hans Steinacher, die daar in 1928 iets aan trachtte te doen. In maart van dat jaar legde Reusch in opdracht van Steinacher in Leuven het eerste rechtstreekse contact met mensen van de Eumavia. Vertegenwoordigers van de club der Oostkantonniers werden in de volgende maanden herhaaldelijk uitgenodigd naar Duitsland en Oostenrijk, b.v. op het jaarlijks congres van de „Verein für

82. O. FLEISCHMANN/W. REUSCH : *Der 13. Grossniederländische Studentenkongress zu Löwen*, o.c., p. 42.

83. O. FLEISCHMANN, *Der 16. Dietsche Studentenkongress zu Groningen*, o.c., pp. 52-53. Tot een soortgelijke bevinding kwam een jaar later de vertegenwoordiger van het VDSt op het congres te Leuven. De oorspronkelijk eerder cultureel getinte Dietse studentenbeweging, schreef hij, was sedert enkele jaren ook politiek georiënteerd, „dat wil zeggen, zij streeft de vereniging na van Vlaanderen met Nederland.” Hier werd dus het politiseringsproces als voltooid beschouwd. Cf. H. ALTONA, *17. Grossniederdeutscher Studentenkongress zu Löwen*, o.c., p. 25.

das Deutschtum im Ausland'', op een scholingsweek van het VDSt in Graz en op de vakantiecursus van de universiteit Marburg in de herfst van 1928. De omhelzingspogingen bleven niet zonder succes, althans in de ogen van Reusch, die vond, dat de Eumavia in de loop van 1928 reeds duidelijk de Duitsgezinde toer was opgegaan.

Steinacher had echter nog een veel ruimer opzet op het oog. Hij wou in Leuven de Duitstalige Oostkantonniers, Luxemburgers, Zwitsers evenals Nederlanders en enkele Vlamingen bundelen in een „Germaanse'' studentenkring. Een eerste poging om een aaneensluiting van de Duitstalige verenigingen te bereiken liep in de zomer van 1928 spaak op het verzet van de Luxemburgers. Bij de tweede aanloop werd dan eind 1928 de „Germaanse'' kring „Lovania'' boven de doopvont gehouden. Het nieuwe verbond had zijn naam ontleend aan een Duitstalige katholieke studentenvereniging, die tot aan het uitbreken van de eerste wereldoorlog 1914 te Leuven had bestaan⁸⁴. Duitstalige en Vlaamse leden van Lovania waren in de loop van 1929 herhaaldelijk te gast op congressen en vormingsweekends in Duitsland, gedeeltelijk op kosten van de Deutsche Arbeitsstelle. De werking van de nieuwe kring in Leuven moest trouwens in het grootste geheim verlopen. De academische overheid onder rector Ladeuze had immers reeds in 1928 de Eumavia in het vizier genomen, sinds daar meer en meer Duitsvriendelijke geluiden gehoord werden, en voerde volgens Reusch een „bruut repressiebeleid''. Een van de kopstukken van Eumavia, een zekere Windhausen, moest eind 1928 zelfs uitwijken naar Giessen, omdat hij te Leuven telkens opnieuw zakte voor het geneeskundige voor-examen⁸⁵.

Maar niet alleen de Leuvense rector maakte zich ongerust over de bedrijvigheid van Duitsgezinde studenten aan zijn universiteit. Ook de Belgische staatsvei-

84. Cf. H. CONZEN : *Lovania. Zwanzig Jahre deutschsprechenden Studententums in Belgien* (= *Sekretariat Sozialer Studentenarbeit*, nr. 24). Mönchen-Gladbach 1916.

85. Voor het verhaal van de betrekkingen tussen het VDSt en de Eumavia en de stichting van de studentenkring „Lovania'', cf. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 66 : Reusch aan von Loesch, 30. 1. 1929 ; Reusch aan Pröbst, Berlin, 8. 12. 1928 ; Maraite aan Reusch, Löwen, 18. 2. 1929 ; nr. 60 : Reusch aan Wagner, 8. 7. 1928. De voorzitter van Eumavia en Lovania, student P. Maraite uit Schoppen bij Malmedy, was met Pinksteren 1929 samen met andere bezoekers uit België en Nederland op het congres van de „Deutsche Schutzbund'' te Salzburg. Hij sprak daar met de eveneens aanwezige priester Robrecht de Smet af, deze regelmatig in te lichten over aangelegenheden van de Vlaamse leden van Lovania. Cf. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 52, pp. 7-12 : Bericht über die Teilnahme der niederländischen Gäste an der 10. Jahrestagung des Deutschen Schutzbundes zu Salzburg 1929. Berlin, 22./28. 5. 1929. Aan de vakantiecursus van de universiteit te Marburg in de herfst van 1929 namen uit de kring Lovania een Duitser uit de Oostkantons en drie Vlamingen deel : Eugene Ertz uit Eupen, de Lange, La Groux (misschien de latere stichter van de Algemene SS Vlaanderen, René Lagrou) en de volgens een mededeling van Reusch aan Steinacher „betrouwbare en vriendelijke'' Mon de Goeyse. Cf. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 52, pp. 39-40 : Reusch aan Steinacher, 10.5.1929.

ligheid was blijkbaar wakkergeschoten en nam tegenmaatregelen. Begin februari 1929 deelde de voorzitter van Eumavia en Lovania, de uit de streek van Malmedy afkomstige student in de geneeskunde P. Maraite, aan Reusch mede, dat de politie drie van zijn brieven naar Duitsland, waaronder een schrijven aan Reusch, had onderschept en geopend aan de afzender had teruggestuurd. Bij Reusch deed dit nieuws alle alarmbellen rinkelen. Hij vreesde — misschien niet ten onrechte —, dat de Belgische staatsveiligheid zijn gehele correspondentie met Vlaanderen in de gaten hield. Sindsdien stuurde hij zijn brieven via een vertrouwensman in Aken, die de brieven over de grens smokkelde en ze daar in een onverdachte envelop opnieuw postte⁸⁶. In deze kontekst valt ook de met Pinksteren 1929 gemaakte afspraak tussen Reusch en priester de Smet te situeren, volgens welke deze in de toekomst zou optreden als tussenpersoon in alle geheime contacten tussen Duitse en Vlaamse studenten. De Smet beloofde met name, dat hij brieven buiten de Belgische post om zou doorspelen aan de Vlaamse geadresseerden⁸⁷.

Een tweede keer binnen enkele weken rinkelde de alarmbel, toen in maart of april 1929 de Duitse student Jupp Hoven aan de Belgisch-Nederlandse grens werd aangehouden op beschuldiging, „konspiratieve betrekkingen” te hebben onderhouden met Borms en Ward Hermans. Hoven, kopstuk van een groep Duitse Vlamingenvrienden, die echter geen verbinding had met het VDSt, zou betrokken geweest zijn bij de Utrechtse documentenaffaire. Het hachelijke geval kwam ter sprake op een vergadering van alle Westduitse groepen, die zich, van 25 tot 27 april 1929 te Düsseldorf bezig hielden met de Vlaamse zaak. De aanwezigen keurden de activiteiten van Hoven eenparig af en beslisten, dat voortaan elke „militair-politieke” werkzaamheid in Vlaanderen achterwege moest blijven⁸⁸.

De Duits-Vlaamse studentencontacten werden ook na de nationaal-socialistische machtsgreep in januari 1933 voortgezet. Op het Groot-Nederlandse Studentencongres van dat jaar te Nijmegen was weer een delegatie van het VDSt aanwezig, die verheugd vaststelde, dat de vergadering duidelijk onder invloed stond van de „nationale revolutie” bij de oosterburen en dat de stromingen „die in Duitsland reeds hebben gezegevierd”, zich geleidelijk ook in Nederland de-

86. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 66 : Reusch aan Hans Schmalenbeck, 13. 2. 1929 ; Reusch aan Windhausen, 13. 2. 1929.

87. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 57, blz. 50-51 : Reusch aan van Soest, 28. 5. 1929.

88. Bundesarchiv Koblenz, R 118, nr. 57, blz. 56 : Reusch aan van Soest, Berlin, 10. 5. 1929. Over de aanhouding van Hoven, cf. VLAMING (i.e. JOZEF HALLER VON ZIEGESAR) : *Das nervöse Belgien*, in : *Alldeutsche Blätter*, jg. 39, nr. 10, 11. 5. 1929, pp. 76-77. Over Hoven, cf. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Deel 1*, Tielt/Utrecht 1973, blz. 692. Over de Utrechtse documentenzaak, cf. G. PROVOOST : *Het Frans-Belgisch militair accoord van 1920 en de zaak der Utrechtse documenten in 1929*, in : *Res Publica*, jg. 11, nr. 2, 1969, pp. 327-349.

den gelden⁸⁹. In december 1933 waren twintig Keulse studenten, onder wie twee van het VDSt, weer eens op bezoek in Vlaanderen. In Leuven hadden ze een ontmoeting met mensen van de Eumavia, te Gent maakten ze kennis met studenten uit het Verdinaso, een beweging, die ze sympathiek vonden, omdat ze veel gelijkenis vertoonde met het nationaal-socialisme. Te Langemark en te Diksmuide bezochten ze de graven uit de Eerste Wereldoorlog en ze legden er kransen neer ter ere van de Duitse en van de Vlaamse gesneuvelden. Hoogtepunt van de pelgrimstocht was een verbroederingsfeest met het KVHV in Leuven, waar Duitsers en Vlamingen gemeenschappelijk het Horst-Wessel-lied zongen⁹⁰. Opmerkelijk is, dat in de vroege jaren dertig in kringen van het VDSt de voorkeur uitging naar het Verdinaso, terwijl van het VNV in publicaties nooit sprake was⁹¹.

Nog duidelijker dan te Nijmegen lag de schaduw van het Derde Rijk op het Dietse Studentencongres van 1934 te Gent, waar de Duitse waarnemers uit de toespraak van de oud-activist Antoon Jacob verblijd noteerden, dat die de strijd van de Duitse studenten tegen het „systeem van Weimar” en hun organisatie in het nieuwe Duitsland tot voorbeeld had gesteld voor de Vlaams-nationale studentenbeweging en zich terloops ook enkele antisemitische opmerkingen had laten ontvallen⁹². Ook de Duits-Vlaamse chef-ideoloog Oszwald ging in de jaren dertig helemaal de nationaal-socialistische toer op. In zijn geschriften uit die tijd was geen sprake meer van het „sociale” en „demokratische” karakter van de Vlaamse beweging. In plaats daarvan waren de „aloude innerlijke wezensverbondenheid” van Duitsers en Vlamingen, de „oude bloedsbanden en wisselwerkingen” op de „gemeenschappelijke bodem van de voorvaders” schering en inslag. Zoals de Duitsers in het Derde Rijk al het „Fremdrassige und Fremdgeistige” uitroelden, was het er ook de Vlamingen om te doen, hun „volksbron vrij te maken van vreemde smetten” — wat dus betekende, dat volgens Oszwald Vlaamse Beweging en nationaal-socialisme opkwamen voor hetzelfde ideaal⁹³.

89. W. RAYKOWSKI: *Der XVIII. Grossniederländische Studentenkongress in Nymwegen*, in: *Akademische Blätter*, jg. 48, nr. 4, juli 1933, p. 116.

90. K. DEHMEL: *Flandernfahrt*, in: *Akademische Blätter*, jg. 48, nr. 10, januari 1934, pp. 288-290.

91. Cf. W. RAYKOWSKI: *Die Entwicklung der flämischen Frage*, in: *Akademische Blätter*, jg. 49, nr. 2, mei 1934, pp. 51-53: „Misschien zal het nationaal-solidarisme onder leiding van Joris van Severen een volledige doorbraak behalen en het doel verwezenlijken, dat Albrecht Rodenbach heeft vooropgesteld: de vorming van de Groot-Nederlandse staat.”

92. H. ALTONA: *Der 19. Grossniederländische Studentenkongress*, in: *Akademische Blätter*, jg. 49, nr. 3, juni 1934, p. 88.

93. R.P.O. OSZWALD: *Der Blick nach dem Westen*, in: *Niederdeutsche Welt*, jg. 9, maart 1934, pp. 79-84.

8. Nederduiters

Het VDSt was in de late jaren twintig in Duitsland ongetwijfeld de bakermat van de ontluikende belangstelling voor Vlaanderen. Maar ook buiten nationalistische studentenmiddens waren uitingen van sympathie met de Vlaamse Beweging in deze tijd niet uit de lucht. Het Alduitse Verbond, dat ruim dertig jaren voordien de Duits-Vlaamse betrekkingen voor het eerst weer had op gang gebracht en na 1918 was verworden tot een clubje van antirepublikeinse samenzweerders, publiceerde vanaf de herfst van 1925 tot aan zijn ontbinding in 1939 geregeld bijdragen over de actuele ontwikkelingen in het Vlaams-nationalisme in zijn verbondstijdschrift, meestal van de hand van de naar Berlijn uitgeweken oud-activist en gewezen uitgever van het maandblad „Germania”, Jozef Haller von Ziegesar⁹⁴.

Omstreeks 1930 hielden sommige plaatselijke afdelingen van het Alduitse Verbond informatieavonden over Vlaanderen, waar dan meestal een uitgeweken oud-activist de geschiedenis van de Vlaamse Beweging en haar strijd tegen het Franse gevaar uit de doeken kwam doen en de betekenis van het Vlaams-nationalisme voor de Duitse buitenlandse belangen beklemtoonde⁹⁵. Haller von Ziegesar zelf hield op 2 februari 1932 voor de afdeling Riesa in Saksen een voordracht met de kenschetsende titel „Het duizendjarige strijden en lijden van de Vlamingen en de gelukkige werking van de Duitse bezetting van Bel-

94. De artikels van Haller von Ziegesar verschenen meestal onder de schuilnaam „Vlaming” of de afkorting „Vl”, vaak bij wijze van rubriek onder de hoofdingen „Von der vlämischen Bewegung”, „Stimmen aus Vlandern” of „Aus Vlandern”. In de late jaren dertig publiceerde Haller von Ziegesar nog een brochure over de geschiedenis van de Vlaamse beweging: VLAMING (i.e. Jozef Haller von Ziegesar): *Auf deutschem Vorposten. 1000 Jahre im Kampf für eigenes Wesen.* (= *Das ABC des NBD*, Nr. 7), Berlin 1937. Dat „Vlaming” inderdaad Haller von Ziegesar was, blijkt uit een bespreking van deze brochure in de *Alldeutsche Blätter*, jg. 47, nr. 8, 20. 4. 1937, p. 56. Het eerste artikel van Haller von Ziegesar verscheen in de *Alldeutsche Blätter*, jg. 35, nr. 18, 5. 9. 1925, pp. 176-177: *Von der vlämischen Bewegung*, het laatste, getekend „von Ziegesar, Ministeriadiraktor I.R.” in: *Alldeutsche Blätter*, jg. 49, nr. 5, 5. 3. 1939, p. 42: *Stimmen aus Vlandern*. Al bijeen heeft Haller von Ziegesar in veertien jaren 39 bijdragen geleverd voor de *Alldeutsche Blätter*, die hier wegens plaatsgebrek niet allemaal kunnen opgenoemd worden, daarvan de meeste, namelijk telkens vier, in de jaren 1930, 1931 en 1933.

95. De afdeling Keulen van het Verbond was de eerste, die in november 1928 een Vlaanderenavond op touw zette, waar een „leider van de Vlaamse Beweging” een spreekbeurt hield en wees op de „menigvuldige betrekkingen”, die er „bestaan tussen de twee bloedsvrwanse Germaanse volkeren” en het Belgische beleid hekelde, de Vlamingen te betrekken bij de „Frans-Belgische drijfverijen tegen Duitsland”. Cf. *Alldeutsche Blätter*, jg. 38, nr. 25, 8. 12. 1928, p. 212. Op de maandagvergadering van de afdeling Dresden kwam in december 1928 een „lid van de Raad van Vlaanderen” spreken over de Vlaamse Beweging. Cf. *Alldeutsche Blätter*, jg. 39, nr. 4, 16. 2. 1929, p. 32. Voor de afdeling Barmen-Elberfeld hield op 25 juli 1929 dr. Ispert een spreekbeurt over de „grensstrijd in het Westen”, met name over de Vlaamse kwestie. Cf. *Alldeutsche Blätter*, jg. 39, nr. 17, 17. 8. 1929, p. 136.

gië 1914 tot 1918⁹⁶. De visie van de Alduitsers op de Vlaamse problematiek was trouwens nog helemaal op de leest geschoeid van het Duits-nationale Vlaanderen-beeld van voor de eeuwwisseling en dus in deze jaren reeds een volslagen anachronisme : Nog steeds werden Vlamingen en Nederlanders in Alduitse kringen niet als eigen naties beschouwd, maar als „Nederduitsers” en dus in taalkundig en nationaal opzicht als „waardevolle leden” van het Duitse „volksgeheel”⁹⁷. In tegenstelling met de periode voor de eeuwwisseling had het Alduitse Verbond in de jaren omstreeks 1930 bij gebrek aan een toekomstgerichte visie dan ook geen merkbare invloed op de Duits-Vlaamse betrekkingen.

Ook in kringen van de Nederduitse taal- en literatuurbeweging kan men na 1925 een nieuwe belangstelling voor Vlaanderen vaststellen. Men kon hier bogen op een lange traditie van wederzijdse betrekkingen, die dagtekende uit de jaren zestig van de 19de eeuw, toen de briefwisseling begon tussen de „Aldietser” Constant Jacob Hansen en de Nederduitse dichter Klaus Groth. In de marge van de Alduitse Vlaanderen-propaganda van de late jaren negentig kwam ook in Platduitse kringen het besef van stamverwantschap met de Vlamingen weer sterker aan bod ; Pol de Mont hield in die tijd herhaaldelijk voordrachten voor heemkundige verenigingen in het Noorden. Gedurende de eerste wereldoorlog groeiden er bijzonder hechte betrekkingen tussen Nederduitse organisaties en activistische middens, met name in Brussel.

Het initiatief tot de nieuwe toenaderingspoging ging in de tweede helft van de jaren twintig uit van de uit Bremen afkomstige schrijver Franz Fromme⁹⁸, die evenals Ozwald reeds voor 1914 kennis had gemaakt met de Vlaamse kwestie en zich tijdens de oorlog door tal van publikaties een faam had verworven als een van de meest uitmuntende deskundigen terzake. Twee vrienden van Fromme, de Noordduitse schilders Alfred Mahlau en Erich Klahn, brachten in zijn opdracht reeds in 1924 een bezoek aan René de Clercq in Nederland. Eind 1925 ontmoette Fromme te Berlijn, waar hij sedert 1917 woonde, de oud-activist Godfried Rooms, met wie hij in de volgende maanden een Nederduits-Vlaamse werkgemeenschap op touw zette. Die bestond uit een twintigtal leden, die elke week vergaderden om te luisteren naar voordrachten over Nederduitse, Vlaams-Nederlandse of Zuidafrikaanse onderwerpen⁹⁹. Tot Frommes vriendenkring behoorde ook de schrijver Herbert Martens (1880-1935), die als

96. *Alldeutsche Blätter*, jg. 42, nr. 8, 9. 4. 1932, p. 64.

97. *Alldeutsche Blätter*, jg. 41, nr. 21, 10. 10. 1931, p. 172 : voordracht aan prof. Franz voor de afdeling Kassel van het Alduitse verbond over de „Nederlanders in het Duitse taal- en volksgeheel” ; *Alldeutsche Blätter*, jg. 39, nr. 4, 16. 2. 1929, p. 32.

98. Over Fromme, cf. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Deel 1, Tielt/Utrecht 1973, p. 541.

99. Fr. Fromme, *Begegnungen mit Vlamen*, Brussel 1942, pp. 29-30.

zoon van een Hamburgse vader en een Engelse moeder te Antwerpen was geboren en daar ook zijn jeugd had doorgebracht. In 1917/18 had hij met Fromme op een kantoor gewerkt in de propaganda-afdeling van het ministerie van buitenlandse zaken, waar ze allebei belast waren met het dagelijkse uitpluizen van Nederlandse kranten; in de late jaren twintig publiceerde hij af en toe een stukje over een letterkundig of cultuurhistorisch onderwerp uit Vlaams-Nederduits oogpunt¹⁰⁰. Martens zou, toen hij in 1935 schielijk overleed, net het eerste deel hebben afgesloten van een romantrilogie, waarin hij steeds de gehele geschiedenis van de Vlaamse Beweging wou te berde brengen¹⁰¹.

Zelf reisde Fromme begin februari 1927 naar Nederland, om daar persoonlijk, naar hij schreef, de Nederduits-Nederlandse betrekkingen opnieuw aan te knopen¹⁰². Op het einde van de maand kwam op initiatief van Martens en Klahn te Lübeck een tweedaagse Nederduits-Vlaamse bijeenkomst tot stand, waarop o.m. Godfried Rooms, René de Clercq en professor Conrad Borchling spreekbeurten hielden en een Platduits toneelstuk van Martens werd opgevoerd met de titel „De Meister vun Fladern”. De sociaaldemokratische regering van de toenmalige vrije stad Lübeck, die blijkbaar niets moest hebben van samenscholingen van nationalistische romantici, poogde stokken in de wielen te steken van het Aldietse verbroederingsfestijn. Zij verwittigde het Belgische consulaat in Hamburg, dat daarop een waarnemer stuurde, om het onbelgische evenement in de gaten te houden¹⁰³. Op het einde van 1927 kwam René de Clercq naar Berlijn, waar Frommes-Nederduits-Vlaamse werkgemeenschap hem op twee voordrachtavonden liet spreken. In de loop van 1928 maakte Fromme op radio Hamburg verschillende Platduitse programmas over Vlaamse volks- en letterkunde en hij organiseerde een hele reeks Vlaamse literatuur- en liederenavonden voor Nederduitse heemkundige verenigingen in verschillende steden van Noord-Duitsland¹⁰⁴. Daarenboven liet hij in de late jaren twintig een resem van opstellen verschijnen over de verhouding tussen Platduitse en Vlamingen evenals over Vlaamse letterkunde¹⁰⁵.

100. H. MARTENS, *Niederdeutsches in Flandern*, in: *Blätter der Febrgilde*, jg. 5, nr. 2, 1928; *Niederdeutsches in Frankreich*, in: *Blätter der Febrgilde*, jg. 6, nr. 2, 1929; *Flanderns Dichter*, in: *Süddeutsche Monatshefte*, jg. 26, nr. 8, mei 1929, pp. 592-595.

101. R. P. OSZWALD (uitg.), *Deutsch-Niederländische Symphonie*. Wulfshagen-Scharbeutz 1937, p. 7; p. 302, voetnoot 233 c.

102. Zentrales Staatsarchiv Potsdam, 90 Be 8, nr. 37, pp. 46-47: Fromme aan Beyerle, Berlin, 31.1.1927.

103. Fr. FROMME, *Begegnungen mit Vlamen*, p. 30; Zentrales Staatsarchiv Potsdam, 90 Be 8, nr. 37, pp. 48-49: *Programm der niederdeutsch-flämischen Tage, Lübeck, 26./27.2.1927*, p. 55: Klahn aan Beyerle, Lübeck, 7.2.1927.

104. Fr. FROMME, *Begegnungen mit Vlamen*, pp. 30-32.

105. Fr. FROMME, *Vlamen und Platideutsche*, in: *Der Schleswig-Holsteiner*, nr. 30, 1928; *Die vlämische Bewegung und wir*, in: *Der Schleswig-Holsteiner*, april 1929; *Spraak un Bruuk in Ant-*

In tegenstelling met de nationalistische studentenkringen van het VDSt beschouwde men in Nederduitse middens de betrekkingen met Vlaanderen niet uit politiek, maar uit zuiver cultureel oogpunt. Het ging enkel om een letterkundige uitwisseling tussen twee verwante taalgebieden, een uitwisseling trouwens, die niets uit te staan had met de Duits-nationale denkbeelden van de Alduitsers. Men besepte in Nederduitse kringen, dat de Vlamingen niet Duits voelden en er evenmin naar hunkerden, „heim ins Reich” te worden gehaald. Men eiste echter voor het Nederduitse cultuurgebied op basis van de taalverwantschap een „historische roeping” op als brug, als bemiddelaar bij uitstapen tussen Duitsland en de Nederlanden: „Werkelijk begrip voor Vlaanderens nood heeft alleen maar Nederduitse taal, dat ook heldhaftig voor zijn taal vecht”¹⁰⁶. Met name Fromme beklemtoonde de gelijkenis tussen de Vlaamse en de Nederduitse Beweging, die in de 19de eeuw in gelijksoortige historische omstandigheden waren ontstaan met het doel, tot dialecten verworpen volkstalen te herwaarderen en te beschermen tegen de bedreiging door de oppermachtige, door de heersende klassen gebruikte cultuurtalen Duits en Frans. Voor Fromme waren flamingantisme en Nederduitse beweging bovendien uitingen van een volkscultureel verzet tegen de nivellerende tendensen van de moderne industriële maatschappij. Van een hechter contact met Vlaanderen verwachtte hij vooral een stimulerende werking op de ontwikkeling van de Nederduitse Beweging: Sedert de eerste wereldoorlog hadden de toen opnieuw aangeknoopte betrekkingen met het politiek reeds veel beter gevorderde flamingantisme volgens hem al een positieve invloed gehad, vooral op de discussie over een eenvormige Plattduitse spelling¹⁰⁷.

Mittelstrasse 46
D-5300 Bonn

werpen, in: *Stettiner Abendpost*, 4.5.1929; *Von den Wurzeln und Zielen des vlämischen Schauspiels*, in: *Niederdeutsche Monatshefte*, jg. 4, nr. 6, juni 1929, pp. 230-231; *Plattdeutsch und Flämisch. Kleine Missverständnisse auf einer Flandernfahrt*, in: *Kieler Zeitung*, 3.8.1930.

106. Albr. JANSSENS, *Vlandern und wir*, in: *Markwart*, jg. 3, nr. 5, augustus 1927, pp. 65-68.

107. Fr. FROMME, *Flamen und Plattdeutsche*, in: *Volk und Reich*, jg. 4, nr. 7/8, 1928, pp. 485-489.